

УДК 376.016:81-028.31-053.5:616.896
DOI 10.32626/2413-2578.2019-14.270-279

М.М. Свідерська
marmyhcom93@gmail.com

ПРОГРАМА РОЗВИТКУ РОЗУМІННЯ МОВЛЕННЯ УЧНЯМИ ДРУГОГО КЛАСУ З КОМПЛЕКСНИМИ ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

Відомості про автора: Свідерська Марина Михайлівна, аспірант Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський, Україна. У колі наукових інтересів: проблема розуміння усного мовлення дітьми з аутизмом молодшого шкільного віку. Email: marmyhcom93@gmail.com

Contact: Graduate Student Svidersky Marina, Kamianets-Podilsky Ivan Ohienko National University, Kamianets-Podilsky, Ukraine. Academic interests: the problem of comprehension of speech by children with autism at junior school age. Email: marmyhcom93@gmail.com

Відомості про наявність друкованих статей на дану тематику:
Свідерська М.М. Методика дослідження сприймання зверненого мовлення молодшими школярами з аутизмом / М.М.Свідерська // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. – Київ: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2018. – С. 71–75. - (Серія 19; вип. 35).
Свідерська М.М. Стан сформованості рецептивного мовлення в молодших школярів із комплексними порушеннями психофізичного розвитку / М.М.Свідерська // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: наук. Журнал. – Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018. – С. 246–255. - (№ 8 (82)).
Свідерська М.М. Погляди батьків та вчителів на розуміння мовлення молодшими школярами з аутизмом / М.М.Свідерська // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський: ПП Медобори – 2006, 2018. – С. 273 – 282. - (Вип. 11).

Свідерська М.М. Програма розвитку розуміння мовлення учнями другого класу з комплексними порушеннями психофізичного розвитку. Засвоєння знань про навколишній світ, оволодіння необхідними вміннями та навичками безпосередньо залежить від якості сприймання, опрацювання та засвоєння почутої інформації. Кожне порушення відображається на мовленнєвій діяльності. У дітей із комплексними порушеннями спостерігається своєрідний розвиток імпресивного мовлення, виникає потреба його

спеціальної корекції. Для налагодження співпраці з дитиною потрібно враховувати стиль її спілкування. Практичне дослідження розуміння дітьми з комплексними порушеннями усного мовлення засвідчило недостатній рівень сформованості цього процесу. У статті описані складові програми для розвитку розуміння мовлення учнями другого класу з комплексними порушеннями психофізичного розвитку (дітей з аутизмом та інтелектуальними порушеннями і дітей із аутизмом та тяжкими порушеннями мовлення), зокрема: розуміння прийменників; розуміння присвійних займенників; сприймання груп слів за значенням (синоніми, антоніми, омоніми) без використання відповідних термінів; сприймання та виконання складних інструкцій; розуміння змісту почутого тексту; сприймання сленгових слів та виразів; розуміння фразеологізмів; сприймання та розрізнення емоцій; розуміння жестів. Описані також методи роботи для реалізації описаної програми під час навчання.

Ключові слова: програма розвитку, аутизм, інтелектуальні порушення, тяжкі порушення мовлення, молодший шкільний вік, розуміння мовлення.

Свидерская М.М. Программа для развития понимания речи учениками второго класса с комплексными нарушениями психофизического развития. Получение знаний об окружающем мире, овладение необходимыми умениями и навыками напрямую зависит от умения правильно воспринять, обработать и усвоить услышанную информацию. У детей с комплексными нарушениями психофизического развития наблюдаются нарушения импрессивной речи, возникает потребность коррекции. Практическое исследование понимания детьми с комплексными нарушениями психофизического развития устной речи показало недостаточный уровень сформированности этого процесса. В статье описаны составляющие программы для улучшения понимания речи учащимися второго класса с комплексными нарушениями психофизического развития (детей с аутизмом и ИН, детей с аутизмом и ТНР), в частности: понимание предлогов; понимание притяжательных местоимений; восприятия групп слов по значению (синонимы, антонимы, омонимы) без использования соответствующих терминов; восприятия и выполнения сложных инструкций; понимание содержания услышанного текста; восприятия сленговых слов и выражений; понимание фразеологизмов восприятия и различения эмоций; понимание жестов. Мы описали также методы работы, которые предусматривает использование описаной программы во время обучения. Также нужно учитывать стиль общения детей с комплексными нарушениями психофизического развития.

Ключевые слова: программа развития, аутизм, интеллектуальные нарушения, тяжелые нарушения речи, младший школьный возраст, понимание речи.

Sviderska M. M. Program for developing speech comprehension by second-form pupils with complex disorders of psychophysical development. The level of correct perception, procession and acquisition of the heard information determines the quality of acquiring environmental knowledge as well as necessary skills and habits. In children with autism one of the disorders is underdeveloped impressive speech. It becomes an obstacle for the wholesome development of a child personality and its further socialization. The practical study of how children with autism comprehend oral speech proved the level of this process formation to be insufficient. At the same time difficulties in establishing contact were observed that made further work on correction more complicated. The article describes the components of the program aimed at improving speech comprehension by second-form pupils with complex disorders of psychophysical development (children with autism and intellectual disorders (ID) and children with autism and complex speech disorders (CSD). The program includes: comprehension of adjectives as they are actively used in our everyday speech; comprehension of possessive pronouns used by children in different spheres of life and in their communication with peers and adults; comprehension of words grouped according to their meaning (synonyms, antonyms, homonyms) without using the appropriate terms; comprehension and following the complex instructions, especially in everyday life and learning activities; comprehension of the heard text in general which is a condition of successful learning; comprehension of slang words and phrases which belong to the speech of present-day children and youngsters; comprehension of phraseological units; comprehension and differentiation of emotions; understanding of gestures that carry additional information. Recommendations related to the use of forms and methods of work while implementing the introduced program are given. Work on consolidation of the received materials acquires valuable meaning. Such work is supposed to be implemented in training moments, extra-class educational sessions under the supervision of a teacher or caregiver. The active participation of parents in complex work aimed at improving the oral speech comprehension is important. Taking all this in consideration the program presupposes involvement of parents in the correction work. To reach this goal, tasks should be systematically done, specialist advice should be followed and team work should be practiced.

Key words: autism, intellectual disorders, complex speech disorders, primary school age, speech comprehension.

Постановка проблеми. Комплексні порушення психофізичного розвитку у дітей призводять до своєрідних особливостей мовлення, які проявляються по-різному та впливають на подальший розвиток особистості. Якість сприймання та засвоєння отриманої інформації безпосередньо залежить від рівня мовленнєвого та інтелектуального розвитку. Досить часто у цих дітей є порушенням не лише зовнішнє

висловлення, а й імпресивне мовлення. Проте у практиці корекційної роботи вчителів і логопедів не завжди розглядають предметом корекції розуміння мовлення дітьми. Особливо не дослідженим цей предмет є щодо дітей з комплексними порушеннями психофізичного розвитку. Це і обумовлює актуальність розробки програми для розвитку розуміння мовлення молодшими школярами з комплексними порушеннями психофізичного розвитку, в структурі яких є аутизм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зарубіжній та вітчизняній логопедії і корекційній педагогіці мовлення дітей з порушеннями психофізичного розвитку є актуальною проблемою досліджень, зокрема, мовленнєву діяльність дітей з інтелектуальними порушеннями (ІП) вивчали О. Боряк, Н. Кравець, Р. Лалаєва, В. Лубовський, М. Певзнер, Є. Соботович, В. Тищенко та ін.; дітей з аутизмом (РСА) – Н. Базима, С. Конопляста, І. Логвінова, Т. Скрипник, В. Тарасун, Д. Шульженко та ін.; дітей із тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ) – С. Конопляста, Т. Мозгова, Н. Пахомова, В. Тарасун, М. Шеремет та ін. Водночас, проблема розвитку мовлення молодших школярів з комплексними порушеннями психофізичного розвитку (РСА та ІП, РСА та ТПМ) предметно не досліджена та потребує практичного вивчення.

Метою статті є опис розробленої у процесі дослідження програми для розвитку імпресивного мовлення учнів другого класу з комплексними порушеннями психофізичного розвитку, в структурі яких є аутизм.

Виклад основного матеріалу. За основу розробки програми були взяті передусім результати констатувального етапу дослідження рівнів розуміння мовлення молодшими школярами з комплексними порушеннями психофізичного розвитку, в структурі яких є аутизм, зокрема, досліджували учнів з РСА і ТПМ та РСА і ІП. Було з'ясовано, що другокласникам із РСА та ТПМ характерні особливості сприймання усного мовлення, які проявляються у недостатньому розумінні: прийменників; присвійних займенників; роду іменника; складних інструкцій; сленгових слів та виразів; фразеологізмів; прислів'їв та приказок; емоцій. Мовлення учнів знаходиться на рівні предметно-практичної ситуації. 16,7% другокласників для спілкування використовували жести. Учні з РСА та ІП мають значні труднощі розуміння мовлення, не сприймають невербальні засоби комунікації, прихований зміст тексту. Для їх розуміння доступні лише назви знайомих предметів та прості інструкції в межах предметно-практичної ситуації. Загалом спостерігались труднощі розуміння: прийменників; синонімів, антонімів, омонімів; складних інструкцій; сленгових слів та виразів; фразеологізмів; прислів'їв та приказок; прихованого змісту тексту; емоцій: інтонацій; жестів; гумору. 10% учнів другого класу розуміли інструкції, але виконували їх тільки після заохочення. Ще 10%

працювали зі своїми картками PECS і тільки завдяки їм розуміли та виконували завдання.

Програма розроблялась з урахуванням навчальних програм для дітей з ПІ, ТПМ та таких корекційно-розвиткових програм: Комплексна програма розвитку «Розквіт» (І. Дуброва, А. Душка, Т. Куценко, В. Лощених, І. Недозим, І. Риндер, Т. Скрипник, В. Тарасун) [2]; Програма корекції комунікативно-мовленнєвого розвитку дитини з РСА (В. Тарасун) [4]; Програма «Корекція мовлення» для підготовчих, 1-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з тяжкими порушеннями мовлення (О. Аркадьєва, Г. Грибань, В. Ільяна, З. Пригода, Л. Трофименко) [5]; Програма з корекційно-розвиткової роботи «Розвиток мовлення» для 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти дітей з інтелектуальними порушеннями (Г. Блеч, О. Хайдарова) [1]. Опис програми наводимо у таблицях 1 та 2.

Таблиця 1.

Програма з розвитку розуміння усного мовлення для учнів 2 класу з аутизмом та ТПМ

№№ пп	Зміст роботи	Мета та завдання
1	Сприймання та виконання складних інструкцій	- розвиток вміння аналізувати складні інструкції; - засвоєння алгоритму виконання складних інструкцій; - формування вміння візуалізації інструкцій; - виконання інструкцій з візуальною підтримкою; - виконання інструкцій без її візуалізації; - закріплення вмінь сприймання та виконання складних інструкцій.
2	Розуміння прийменників на, під, біля, в (у), над, за.	- розвиток вміння сприймати прийменники та розрізняти їх; - формування уміння визначати місцезнаходження предмета або об'єкта; - розрізнення зазначених прийменників; - закріплення набутих вмінь у практичній діяльності.
3	Розуміння присвійних займенників (мій, моя, моє, мої)	- усвідомлення значення кожного присвійного займенника окремо; - розвиток вміння ставити питання до присвійних займенників; - упізнавати їх на слух; - формування вміння розрізняти та співставляти присвійні займенники; - розвиток вміння групувати предмети, відповідно названому присвійному займеннику.
4	Розуміння змісту почутого тексту	- формування вміння розділити текст на його логічні частини; - розвиток розуміння цілого та усвідомлення змісту частин; - формування вміння підібрати зображення, яке відповідає змісту прочитаного тексту;

		<ul style="list-style-type: none"> - розвиток уміння встановлювати логічну послідовність подій за допомогою їхнього зображення; - закріплення вмінь встановлювати послідовність логічних зв'язків.
5	Розуміння жестів	<ul style="list-style-type: none"> - формування знань про окремі жести: знизування плечима; пальці в кулаку, великий палець піднятий вгору; оплески (радість); - розвиток вміння обирати жест відповідно ситуації; - закріплення розуміння жестів у різних ситуаціях.
6	Сприймання та розрізнення емоцій	<ul style="list-style-type: none"> - формування уявлень про емоції; - визначення емоційної реакції у певній ситуації; - розвиток вміння розрізняти емоції на фотокартках, картинках, схематичних зображеннях; - формування вміння правильно реагувати на події та контролювати власні емоції.
7	Сприймання сленгових слів та виразів	<ul style="list-style-type: none"> - формування вміння сприймати на слух та виділяти сленгові слова під час розмови; - розвиток вміння аналізувати почуте та співставляти із набутими знаннями; - закріплення навички розуміння сленгових слів та виразів.

Таблиця 2.

Програма з розвитку розуміння усного мовлення для учнів 2 класу з аутизмом та ІІІ

№	Зміст роботи	Мета та завдання
1	Сприймання та виконання складних інструкцій	<ul style="list-style-type: none"> - розвиток вміння аналізувати складні інструкції; - засвоєння алгоритму виконання складних інструкцій; - формування вміння візуалізації інструкцій; - виконання інструкцій з візуальною підтримкою; - виконання інструкцій без її візуалізації; - закріплення вмінь сприймання та виконання складних інструкцій.
2	Розуміння прийменників над, під, біля.	<ul style="list-style-type: none"> - розвиток вміння сприймати прийменники та розрізняти їх; - формування уміння визначати місцезнаходження предмета або об'єкта; - розрізнення зазначених прийменників; - закріплення набутих вмінь у практичній діяльності.
3	Сприймання груп слів за значенням (синоніми, антоніми, омоніми) без використання відповідних термінів.	<ul style="list-style-type: none"> - сприймати та розрізняти слова схожі за значенням, протилежні та ті, які звучать схоже але позначають різні речі; - формування вміння підібрати картинку до почутого слова та фрази; - закріплення навичок розуміння синонімів, антонімів, омонімів не використовуючи

		відповідні терміни.
4	Розуміння змісту почутого тексту	<ul style="list-style-type: none"> - формування вміння розділити текст на його логічні частини; - розвиток розуміння цілого та усвідомлення змісту частин; - формування вміння підібрати зображення, яке відповідає змісту прочитаного тексту; - розвиток уміння встановлювати логічну послідовність подій за допомогою їхнього зображення; - закріплення вмінь встановлювати послідовність логічних зв'язків.
5	Розуміння жестів	<ul style="list-style-type: none"> - формування знань про жести: знизування плечима; пальці в кулаку, великий палець піднятий вгору; оплески (радість); - розвиток вміння обирати жест відповідно ситуації; - закріплення розуміння жестів у різних ситуаціях.
6	Сприймання сленгових слів та виразів	<ul style="list-style-type: none"> - формування вміння сприймати на слух та виділяти сленгові слова під час розмови; - розвиток вміння аналізувати почуте та співставляти із набутими знаннями; - закріплення навички розуміння сленгових слів та виразів.

Програма була розроблена на основі лексичних тем, передбачених навчальними програмами для учнів другого класу з тяжкими порушеннями мовлення, аутизмом, інтелектуальними порушеннями, зокрема: Людина; Меблі; Пори року; Одяг; Взуття; Школа (клас); Шкільне приладдя; Овочі; Фрукти; Рослини; Тварини; Домашні тварини; Комахи; Птахи; Орієнтування в просторі; Гриби.

Розглянемо складові змісту розробленої нами програми:

- розуміння прийменників на, під, біля, в (у), над, за. Їх вивчають учні на уроках української мови. Проте їх засвоєння є для дітей вкрай важким, тому потребує окремої корекційної роботи на логопедичних заняттях;

- розуміння присвійних займенників (мій, моя, моє, мої), які вказують на приналежність предмета особі. Діти починають використовувати їх під час ігрової діяльності;

- сприймання груп слів за значенням (синоніми, антоніми, омоніми) без використання відповідних термінів. Синоніми: говорити, розмовляти, балакати; красивий, гарний, милий; іти, крокувати, ступати. Антоніми: холодно – тепло; великий – малий; працювати – відпочивати. Омоніми: замок (споруда) – замок (для дверей); кран (водопровідний) – кран (будівельний); лисичка (тварина) – лисичка (гриб);

- сприймання та виконання складних інструкцій (Відкрий зошит і візьми ручку; Підійди до дошки і намалюй круг; Встань і подивись, що за дверима). Навчання дітей з комплексними порушеннями психофізичного розвитку розумінню складних інструкцій, які використовують дорослі під час навчальної діяльності та у повсякденному житті, має бути об'єктом логокорекції;

- розуміння змісту почутого тексту. Це вміння є потрібним для подальшого оволодіння знаннями з різних навчальних дисциплін та у практичній діяльності;

- сприймання сленгових слів та виразів (Дуже круто; Облом; Куди ти напився?; Фотік). У програму були включені ті слова та фрази, які найчастіше використовували молодші школярі з типовим розвитком у повсякденному житті;

- розуміння фразеологізмів (Рот на замок; Бити байдики; Візьми себе у руки). У програму включили фразеологізми, які найчастіше використовують під час режимних моментів;

- сприймання та розрізнення емоцій радості, здивування, суму, злості;

- розуміння жестів: знизування плечима; пальці в кулаку, великий палець піднятий вгору; оплески (радість). Ці жести використовують вчителі, вихователі та діти у звичних для себе умовах, їх розуміння значно полегшує спілкування.

Програма для розвитку імпресивного мовлення дітей з комплексними порушеннями психофізичного розвитку, передбачає використання таких методів: пояснення, розповідь, ілюстрація, демонстрація, метод вправ. Пояснення використовували для тлумачення завдання і процедури його виконання, способу подальших дій з метою дотримання та виконання інструкцій. Пояснюючи новий матеріал потрібно використовувати зрозумілі дитині слова, жести, міміку. Поєднували її із використанням наочних методів. Ілюстрації допомагали дітям побачити об'єкт пояснення та краще зрозуміти алгоритм виконання завдання. Якщо виникали труднощі розуміння інструкцій, за допомогою показу демонстрували спосіб дій, відповідно інструкції. Метод вправ допомагав учням вправлятися у виконанні певних завдань, переносити отримані знання у різні види діяльності.

Працюючи із дитиною з комплексними порушеннями психофізичного розвитку враховували її індивідуальні особливості, зокрема, структуру порушення, рівень інтелектуального розвитку, стан емоційної сфери, швидкість втомлюваності, темп діяльності, зону актуального та найближчого розвитку. Важливою умовою успішної співпраці з дитиною з комплексними порушеннями психофізичного розвитку є врахування стилю її спілкування, емоційного стану [5; 6].

Програма передбачає навчання під час індивідуальних занять. Такі заняття дають змогу вчителю приділити дитині з комплексними порушеннями психофізичного розвитку більше уваги, надати необхідну індивідуальну допомогу, врахувати індивідуальні особливості та потреби учнів. Обсяг завдань добирався індивідуально з врахуванням можливостей учнів з комплексними порушеннями психофізичного розвитку. Програмою передбачене закріплення отриманих знань у практичній діяльності за участі вчителів, вихователів та батьків.

Висновки. Отже, особливості розуміння усного мовлення дітьми із комплексними порушеннями психофізичного розвитку створюють значні труднощі для формування особистості дитини загалом та її подальшої соціалізації. Виникає потреба пошуку способів корекції порушень, які стосуються буквального розуміння; труднощів відокремлення слів від контексту; переключення та перенесення отриманих знань у практичну діяльність; розуміння невербальних засобів спілкування та ін. Запропонована та описана у статті програма має на меті подолати труднощі розуміння, які перешкоджають успішному навчанню та налагодженню стосунків. Навчання даватиме позитивні результати за умови використання правильно підбраного дидактичного матеріалу та врахування індивідуальних особливостей і потреб дитини з комплексними порушеннями психофізичного розвитку. Перспективою подальших досліджень є практичне вивчення результатів навчання дітей за складеною програмою; розробка методичних рекомендацій та способів взаємозв'язку батьків та учасників навчального і корекційного процесів щодо розвитку розуміння мовлення дітьми з комплексними порушеннями психофізичного розвитку.

Бібліографія

1. Блеч Г. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Розвиток мовлення» для 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти дітей з інтелектуальними порушеннями / Г. Блеч, О. Хайдарова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/> **2. Комплексна програма** розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом «Розквіт» / Наук. кер. та заг. ред. Т. В. Скрипник – К.: «Поліграф», 2013. – 200 с. **3. Миронова С.П.** Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка : підручник / С.П.Миронова – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. – 312 с. **4. Тарасун В.В.** Аутологія: Теорія і практика : підручник / В.В. Тарасун – К.: «Вадекс», 2018. – 590 с. **5. Трофіменко Л.І.** Програма з корекційно-розвиткової роботи «Корекція мовлення» для підготовчих, 1-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із тяжкими порушеннями мовлення» / Л.І. Трофіменко, В.М. Ільяна, З.С. Пригода, Г.В. Грибань, О.О. Аркадьєва [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://mon.gov.ua/> **6. Шульженко Д.І.** Основи психологічної корекції аутистичних порушень у дітей : монографія / Д.І.Шульженко – К. : Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, 2009. – 385 с.

References

1. Blech H. (2018). Prohrama z korektsiino-rozvytkovoi roboty «Rozvytok movlennia» dlia 1-4 klasiv spetsialnykh zakladiv zahalnoi serednoi osvity ditei z intelektualnymy porushenniamy. Rezhym dostupu : <http://mon.gov.ua/> [in Ukrainian]; **2. Kompleksna prohrama rozvytku ditei doshkilnoho viku z autyzmom «Rozkvit»** (2013). Kyiv. [in Ukrainian]; **3. Mironova, S.P.** (2015). Corrective psycho-pedagogy. Oligophrenopedagogics. Kamenets-Podilsky. [in Ukrainian].; **4. Tarasun V.V.** (2018) Autolohiia: Teoriiia i praktyka. Kyiv. [in Ukrainian]; **5. Trofimenko L.I.** (2016) Prohrama z korektsiino-rozvytkovoi roboty «Korektsiia movlennia» dlia pidhotovchykh, 1-4 klasiv spetsialnykh zahalnoosvitnykh navchalnykh zakladiv dlia ditei iz tiazhkymy porushenniamy movlennia». Rezhym dostupu : <http://mon.gov.ua/> **6. Shulzhenko, D.I.** (2009) Fundamentals of psychological correction of autistic disorders in children. Kyiv. [in Ukrainian].

Received 15.03.2019

Accepted 15.04.2019

УДК 159.9-051

DOI 10.32626/2413-2578.2019-14.279-290

О. В. Сербова,

serbova_olha@ukr.net

Г. О. Лопатіна,

lopatina.hanna29@gmail.com

Н. Ю. Цибуляк,

nata.tsibulyak@gmail.com

ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Відомості про авторів: Сербова Ольга, кандидат психологічних наук, доцент кафедри прикладної психології та логопедії Бердянського державного педагогічного університету, Бердянськ, Україна. У колі наукових інтересів: емпіризм і селф-емпаурмент в роботі психолога з педагогами. E-mail: serbova_olha@ukr.net; Лопатіна Ганна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри прикладної психології та логопедії Бердянського державного педагогічного університету, Бердянськ,